

Az egyetlen kivétel

(HANGJÁTÉK)

Írta THURZÓ GÁBOR

Több mint tíz évvel ezelőtt véletlenül kezembe került Hans Magnus Enzensberger, a költő, a kérelhetetlen társadalomkritikus tanulmánykötete. „Politika és bűnözés”, így fordíthatnám le a címét. Kilelenc adalék — így nevezi tanulmányait a költő — a politika és bűnözés kapcsolatáról. Pontosabban talán: a politikai bűnözésről. A kötetben találtam egy jelentéktelen emberke, Eddie D. Slovik, a „gyanútlan dezertőr” történetét. Kivégzése után tíz esztendővel egy W. B. Huie nevű újságíró kinyomozta az ügy politikai hátterét. S ezt az eredményt elemezte „adalékában” Hans Magnus Enzensberger. A riport nem engedett nyugtot. Enbennem is felháborodást keltett, akárcsak a költőben, a riportertben. Először csak az ötletét írtam meg „A szent” című regényem egyik fejezetében, természetesen magyar körülmények közé adaptálva az ügy lényegét. Ezt az epizódot dolgozta fel „Bekötött szemmel” című filmjében Kovács András, természetesen a maga mondanivalóját keresve és írva-rendezve meg benne. Később elolvashattam magát W. B. Huie riportját, és így született meg hangjátékom, javarészt a riport alapján, annak szövegét is használva, de persze más eredményre jutva, mint a költő, a riportert. Szándékom, még akaratlanul sem, egy rosszfajta pacifizmus igazolása volt. En emléket akartam állítani egy jelentéktelen emberkének, ki hős volt a maga öntudatlan módján, s akinek sorsa figyelemztetés: úgy ítéljük, hogy el ne ítéltesünk.

(T. G.)

1. BÚCSÚLEVÉL, A KIVÉGZÉS ELŐTT

Slovik (huszonnégy éves fiatalember. Kicsit tétova, kicsit primitív, talán túlságosan érzelmes is. Amikor vádol, a hangja akkor is beletörődő): „...drágám, lehet hogy nem tudod elolvasni a betűimet, de megérted, amit mondani akarok: te mindig értettél mindent, azt is, amit szavakkal kifejezni nem tudtam. Most búcsúzom, nem élek már sokáig. Reggel nyolc óra van, tizkor kivégeznek. Rövid élet volt az enyém, és csak az a másfél év volt szép, amit együtt éltünk, mi ketten. Még néhány óra és meghalok. Ha most elgondolkodom a sorsomon, csak annyit tudok, nekem az életben nem volt szerencsém sohasem. Öt évet töltöttem börtönben, huszonnégy éves voltam, amikor szabadultam. Akkor vettelek feleségül. Másfél év veled, s most újra csak azt mondhatom: ez a másfél év ért valamit. Akkor aztán bedugtak egy uniformisba, katona lettem, és ezzel elvettek tőlem mindent. Drágám, miért nem hagytak békén minket? Hisz nem ártottunk mi senkinek. Mindig csak mások akartak tőlünk valamit, és még ki sem mondták, hogy mit is — nekünk már engedelmeskednünk kellett. De ha mi akartunk valamit, úgy bántak velünk, mint a kivért kutyákkal. Mintha a mi életünk semmit sem érne, csak az övék, egyedül az övék érne valamit. Golyó által halok meg, mielőtt huszonnégy éves lehetnék, kivégeznek mint katonaszökevénynt. Hidd el, drágám, nem azért pusztítanak el, mert cserben hagytam a zászlót. Ezerszámra hagyták cserben a zászlót. De *azoknak*

elrettentő példára volt szükségük, és erre engem szemeltek ki. És miért éppen engem? Mert valamikor börtönben ültem, mert mint kisfiú néha elcsörtam valamit. Azért lőnek agyon, drágám, mert tizenkét éves koromban ráógumit és kenyeret loptam. Azért lőnek most agyon és halok meg golyó által..."

2. ÚTBAN DETROIT FELE

A riporter: ...hogya a háború alatt hány katonaszökevényt végeztek ki, azt ma, annyi évvel a háború után, sem tudjuk. De hogy Németországban sok katonaszökevényt lőttek agyon szabályos tárgyalás, az indokok mérlegelése nélkül, annyi bizonyos. Egyesek tízezer kivégzettel számolnak. Nevük nincs, sorsuk ismeretlen. És ismeretlenek indokaik is. Az Egyesült Államok azonban lazán kezelte ezt a kérdést, csak tessék-lássék tettek eleget a hadijognak. Minden egyes esetben összeült a hadbíróóság, pontos aktákat fektettek fel. Majd a katonaszökevényeknek, néhány havi siralomház után, megkegyelmeztek, szélnek eresztették őket. — Egyetlen egy katonaszökevényt végeztek ki. A neve Eddie D. Slovik, autógyári munkás. A családja Lengyelországból vándorolt ki az Államokba. Miért éppen őt kellett kivégezni? Az egyetlen Eddie Slovikot, amikor közel huszonhatezer amerikai katonaszökevényt később szabadon bocsájtottak? Miért neki egyedül kellett meghalnia? Ennek a jelentéktelen, együgyű kis emberkének, aki mást sem akart, mint megélni, megőrizni nehezen szerzett boldogságát, és úgy élni, mint a többi egyszerű amerikai: családi ház, televízió, mozi, vasárnaponta jó ebédek, a magazinok tarka képei, a comics-szok mulatságos vagy rémséges történetei, víkendeken kirándulni valahová, tisztességesen elvégezni a munkát, szeretni valakit, gyereket nemzeni, felnevelni... Semmi többet nem akart. — Igaza volt-e búcsúlevelében? Valóban azért végeztek ki — az egyetlen huszonhatezer katonaszökevény közül —, mert kisfiú korában ráógumit és kenyeret loptott? mert börtönben ült? mert néha akarva-akaratlan kamaszos verekedésekbe keveredett? Egy ember sorsa, halála senkinek sem lehet közömbös. Nekem legalábbis nem az. Tudni akarom — ki volt Eddie D. Slovik, és megtudni, miért kellett golyó által elpusztulnia? — Elindultam, embereket találni, akik ismerték kiskorában, akik ismerték később, akik ott voltak, amikor eldőrdült a sortűz.

3. DETROIT. A FIATALKORÚAK BÖRTÖNE

A riporter: Ön, mr. Dimmick, az ifjúkori bűnözők börtönének felügyelője volt, amikor Eddie tizennégy éves korában először idekerült. Tudja, mi lett a sorsa?

Dimmick: Innen huszonkét éves korában szabadult. Azóta hírért sem hallottam. Mi van Eddie-vel?

A riporter: 1945. január 31-én mint katonaszökevényt kivégezték.

Dimmick: Eddie — halott?

A riporter: Mit tud róla? Az érdekel, miért épp neki kellett meghalnia.

Dimmick: Szegény Eddie... Ártalmatlan kis fickó volt, csak ennyit mondhatok róla. Nem volt az ég világán senkije. Azt a kölyköt nevetni senki sem látta, a trefát sem értette. Különösképpen bátor sem volt. Nem volt nékem övele semmi bajom. És ön most, mr. Huie, azt mondja — kivégezték?

A riporter: Franciországbán. Párizsban.

Dimmick: Ne haragudjék, ez olyan hihetetlen, hogy el sem tudom képzelni. Őt évet töltött, kisebb-nagyobb megszakításokkal itt a börtönben. Szakmát tanult, megbíztam benne, ő volt talán az egyetlen, akivel nekem soha bajom nem volt. És kivégezték.

A riporter: Mert cserbenhagyta a zászlót.

Dimmick: Ez büntett? Ezért halál jár?

A riporter: A háborúban igen.

Dimmick: Hogy bántak Eddie-vel a hadseregnél?

A riporter: Nyilván ahogy a többivel.

Dimmick: Már kezdem érteni. Vele ugyanis másként kellett volna.

A riportert: Másként? Hisz sorkatona volt ő is.

Dimmick: Eddie-nek ugyanis volt egy rögeszméje. Érdeklí?

A riportert: Hát persze. Ön tud róla legtöbbet.

Dimmick: Folyton azt hajtogatta, hogy a világ két részre oszlik. Egyik fele olyan, akinek engedelmeskednie kell. Sok-sok ilyen Eddie-nek kell engedelmeskednie. Mégpedig azért, mert azok, akik fent vannak, úgy akarják. Hogy kik azok a bizonyos azok, erre sosem tudott felelni. De én arra gondoltam, biztosan azokról beszél, akiktől kenyeret lopott, akik börtönbe juttatták ezért, és nyilván azok is, akik most kivégezték. Eddie semmiféle erőszakot nem tudott elviselni, tehát a katonaságot sem. Mármint azt, hogy mások szabják meg a sorsát. Én azt hiszem, ezt nem bírta elviselni. Hogy Eddie előbb-utóbb megszökik a katonaságból, azt én előre megmondtam volna a generálisoknak. Mert én ismertem, ők meg nem.

A riportert: Eddie azt írta búcsúlevelében: azért ölik meg, mert kisfiú korában rágógumit és kenyeret lopott. Erre mit mond?

Dimmick: A véleményem érdeklí? Ha ön, mr. Huie valóban meg akarja érteni Eddie-t, vagyis tudni akarja, miért volt olyan, amilyen, akkor meg kell tudnia egyet s mását az Egyesült Államokról. Mert ön angol, és az angolok más világban élnek. Minálunk nem mindegy, mikor jön egy gyerek a világra. Vannak jó és vannak rossz esztendők. Olyasfélén van ez, mint a franciáknál a borral. Különösen nehéz egy olyan városban, mint a miénk, Detroit. Ha az ön apjaura is egy autógyárban, a présgépnél kereste volna a kenyerét, ahogy az Eddie-é, akkor az ön számára is átkozott egy rossz év lett volna az 1920-as. Ugyanis, mire felcseperedik, a maga apjaura nem valami sok sárhányót, ezt-azt préselhetett volna Fordéknál vagy Chrysleréknél. 1932-ben, amikor Eddie kenyeret lopott, leállt az autógyártás. Munkanélküli lett az ő apja is. Meg még tízezer gyári melós. Az a sok javakorabeli férfi otthon lebzelt, elitta keservében a munkanélküli segílyt, verte az asszonyt, utcára kergette a gyerekeit. Akkoriban Eddie csupa olyan kamaszt ismerhetett meg, akik éheztek, loptak ahol tudtak, de meg ittak, verekedtek azok is. És félt valamennyi, érti mr. Huie? Félt még a kemény verekedő is, étel helyett gyűlölettel volt tele a gyomra. Meg félt a gyáva is. Ilyen kis gyáva volt az Eddie. Megfélemlített, gyenge és gyáva. Ügyetlen kis alkalmi tolvaj. Mindig elkapták, aztán be vele hozzám, a börtönbe.

A riportert: Próbált beszélni vele, mr. Dimmick? Egy kis önbizalmat önteni belé, figyelmeztetni, ne kerüljön ismét összeütközésbe a törvénnyel?

Dimmick: Hát persze. Aki gyerek idekerült, az nekem ember volt, nem pedig bűnöző. Amikor utoljára szabadult, szedte a kis cókmojkját, megígérte hogy dolgozni fog, meghozzá jól, hogy meghálálja a jóságomat. Meg azért is, hogy elfelejtsék a priuszát. Na és, kérdeztem, hol akarsz dolgozni. A gőzmosodában, azt mondta, mert ott dolgozik egy kislány is, Antoinette, aki hűségesen vár rá, amíg kiszabadul. Az megígérte neki, hogy beszél a főnökkel.

A riportert: Úgy tudom, a börtönben kitanulta az asztalosságot.

Dimmick: Azt mondtam neki én is. Van szakmája, a Chrysler-gyárban jó barátom az egyik művezető, majd szólok neki az érdekében. De ő azt hajtogatta, a gőzmosodában folyton látni fogja azt a szőke kislányt. Ember, mondtam Eddie-nek, a gyárban ötven cent órabért is megkaphatsz. De ő, egyre csak, az Antoinette így, az Antoinette úgy.

A riportert: És mit mondott? Mit akar? mi a célja?

Dimmick: Úgy élni a kislánnyal, ahogy minden rendes amerikainak élnie kell. Mert azt hitte, lehet ő még rendes amerikai, ha megembereli magát. Meg aztán, habár itt a nyakunkon a háború, katonának se viszik el, mert büntetett előéletű.

A riportert: Vagyis — rossz emberanyag.

Dimmick: Tehát fegyverfogásra alkalmatlan. Aztán elköszönt, én azt mondtam neki, egyet el ne felejtessen: bízson önmagában. És bízson az emberekben. Azt felelte, meg fogja próbálni. Menni fog, mr. Dimmick, ezt mondta. De néhány nap múlva visszajött!

A riportert: Miért jött vissza?

Dimmick: Hogy mégis szóljak a barátomnak, a művezetőnek. Mert a mosodában nem vették fel a priusza miatt. Járt még itt meg ott, mindenütt a priusza. Hozzám addig azért nem jött, mert szégyellte, hogy nem énram hallgatott. Nagyon jól emlékszek rá, azt hajtogatta: nem érdemes rendesnek lenni, odafönt azok nem tudnak megbocsájtani. Elbőgte magát, én meg felhívtam a barátomat, ott felvették. Figyelemmel kísértem, a legjobb szakmunkások egyike lett, soha rá semmi panasz. Aztán hallottam, megnősült, elvette azt a kislányt, boldog, mert vitte valamire, mármint arra a kevéssre, amire egy ilyen derék kis fickó viheti.

A riportter: Azt tudta, hogy mégis behívták katonának?

Dimmick: Azt már nem. Szegény kis Eddie, kivégezték, meghalt...

4. DETROIT. SLOVIK ÖZVEGYÉNÉL

Antoinette: ...nem hiszem én, mr. Huie, hogy amit én mondanék, attól többet tudna meg.

A riportter: De segíthet, mrs. Slovik.

Antoinette: Azt se tudom már, hány éve hogy megölték Eddie-t. Miért kell bolygatni a dolgot? Mért kell újra eszembe juttatni? Én azóta mást sem akarok, csak felejteni, elfelejteni hogy... Hagyjon engem békén, mr. Huie. Főznöm kell. A fiam hazajött szabadságra.

A riportter: Katona?

Antoinette: Egy hete jött haza Vietnamból. Bármikor itt lehet. Nem szabad megtudnia, hogy az apja...

A riportter: Nem tudja?

Antoinette: Senki. Ha megtudják, nekem itt nincs maradásom. Hogy az én Eddie-m elárulta a hazáját, kivégezték... Itt mindenki büszke rá, az egész negyed, úgy tudják, hősi halált halt. Azt mondtam a fiamnak is. 'Az én fiam most úgy harcol, hogy méltó legyen az apja emlékéhez.

A riportter: Tudja, hogy miért harcol Vietnamban?

Antoinette: A hazájáért. Ezt teszi minden becsületes amerikai.

A riportter: Azt hiszi, mrs. Slovik?

Antoinette: Hát miért harcolna?

A riportter: Persze... hát miért... — Nehéz volt eltagadni a valóságot?

Antoinette: Ha azt tudná...! Én csinos voltam valamikor, talán most el sem hinné. De ez a folytonos hazudozás, a gond, felnevelni egy gyereket, akit még világra sem hoztam, amikor az apját...

A riportter: Ne sírjon, mrs. Slovik.

Antoinette: Maga idegen, maga előtt sírhatok. Mért kellett eszembe juttatni, amit el akartam felejteni? Eddie szegény... Ilyen szerencsétlen alakkal sosem találkoztam, pedig volt udvarlóm elég! És mégis őt szerettem meg, őtet szeretem mostan is... Hideg októberi este volt, amikor kijöttünk a templomból. Gyalog mentünk, akkor még honnan lett volna autónk?! Van itt a Ford Roadon egy kis vendéglő...

A riportter: „Vendéglő a szép kilátáshoz.” Hát nem lehet onnan valami szép a kilátás.

Antoinette: Csak a tűzfalak, az udvaron szemét. Dehát nekünk mindegy volt. Hamburgert ettünk, és hozzá gyömbér-sórt. Szólt a Wurlitzer, emlékszek, azt játszotta, Sweetheart, ezt Eddie is nagyon szerette... Hallgattuk a zenét, boldogok voltunk...

A riportter: Már akkor is ebben a szép otthonban laktak?

Antoinette: Dehogyan. A Kingsley Streeten, az alagsorban. Az a hatalmas ház, én ottan mindig félttem, dehát csak arra telt. Mi szerettük a munkát, Eddie-nek felemelték az óradíját, tudja, a háborúban keresni lehet. A moziban minden műsort megnéztünk, amin sokat lehetett sírni vagy nevetni, azt kétszer is. Mozi után beültünk a „Szép kilátás”-ba, és mindenminden olyan gyönyörű volt... Maga el sem tudja képzelni, milyen rendes, szelíd ember volt az Eddie, és milyen szorgalmas! „Drágám — mindig így hívott —, én megcsinálom a mi életünket.” És egy év múlva autónk volt, igaz, hogy régimódi, de négy kereke azért annak is van, és megvettük a bútorokat. Részletre, persze. Ezeket itten.

A riportter: Nagyon szépek.

Antoinette: Mahagóni. Valódi. De persze gond volt velem, nyakunkon a részletek. Havi 70 dollár a bútorok, 17 a kocsis, meg a lakbér se olcsó, 38 dollár... Meghózták a bútorokat. Ha látta volna, mr. Huie, mekkora boldogság. Eddie azt mondta: ez maga a paradicsom. Vacsorára a vadonatúj konyhában tükörtojást sütöttem, Eddie megterített, és akkor... Miért zavart fel bennem mindent, mr. Huie? Miért kell nekem erre emlékezniem?

A riportert: Ne sírjon. Igazságot akarok szolgáltatni Eddie-nek.

Antoinette: Most? Jókor! Amikor már kivégezték, meghalt, és soha meg nem tudja, vele nemcsak igazságtalanság történhetett, ahogy mindig mondta, és, hogy azok mindig tönkretették, és... Soha meg nem tudja, hogy egyszer ő is találkozhatna az igazsággal!

A riportert: Új bútorok, új konyha, tükörtojást sütött... Aztán?

Antoinette: Egyszer csak ott a Helen, a nővérem. Egy levelet hozott Eddie-nek, azt még a régi címünkre küldték, Helen is meg a szüleim is ugyanabban a házban laktak. Eddie csodálkozott, nahát, ki írhat neki levelet? Kibontotta, elolvasta, semmit se szólt, aztán odaadta nekem...

A riportert: Mi volt a levélben?

Antoinette: Hogy már fegyverfogásra alkalmas, jelentkezék sorozásra, vagyis Eddie a 4/F kategóriában volt, most átkerült az A/1 kategóriába... Vagyis lehet mégis katona.

A riportert: És maga? Mit szólt?

Antoinette: Hát mit csináljunk? Engedelmeskedni kell megint. De mi lesz velem, képzelheti. A kis Eddie már itt mocorgott bennem, az a sok részlet, meg aztán megélni is kell, és mindent az én keretemből, mert mit számíthat az Eddie zsoldja? Havi 55 dollár. Aztán kikísértem a vonatához, Camp Woltersben kellett jelentkeznie, és azt mondtam neki, ne féljen, nem lesz semmi baj, ez a háború már nem tarthat sokáig, majd itthon marad az Államokban, és csak viselje rendesen magát... Ha többet akar tudni, vigye el Eddie leveleit, azokból megtudja, kicsoda is volt ő, akinek meg kellett halnia... Itt vannak a levelek, vigye, aztán küldje vissza, de menjen, mr. Huie, menjen, mindjárt itt a fiam, és neki semmit sem szabad megtudnia, semmit, semmit...

A riportert: Ennyi levél!

Antoinette: Háromszázhetvenhat. De menjen már, menjen, hát nem érti, hogy mennyire kell, mert hazajön a fiam...

5. EDDIE D. SLOVIK LEVELEIBŐL

A riportert: Eddie-t elvitte a vonat, elbúcsúzott szerény álmaitól, de ezek az álmok nemcsak az ő álmai voltak — a legtöbb emberé, aki mást sem akar, mint nyugalomban élni, dolgozni, kis családi házat összekuporgatni, mahagóni bútorral, jégsekrénnyel, mosógéppel, centrifugával, televízióval, rádióval berendezni, eljárni a szomszéd moziba, hallgatni a Wurlitzeren a „Sweetheart”-ot... Ez az olcsó, de valahogy mégiscsak szép álom ment füstbe, amikor megérkezett a behívó... — Első levelét Camp Woltersből írta.

Slovik: „...én nélküled semmi sem vagyok, drágám. Most kezdődik a kiképzés, érzem, mennyi bajom lesz velem... Sehogyszem boldogulok itt az étellel, ez nem nekem való. Kérlek, ne sírj, én érzem, hogy éjszaka megint sírtál. Legszívesebben azonnal meglépnék innét. Dehát nem lehet. A mi szép otthonunk... Ahol most alszom, akár egy patkánylyuk...”

A riportert: Camp Woltersben mind szigorúbb lett a kiképzés.

Slovik: „...tegnap át kellett mennünk gázálarcban egy gázkamrán. Azt mondta a kiképző őrmester, vegyük le a gyűrűnket. És én, most először mióta összeházasodtunk, lehúztam a jegygyűrűmet. Én nem akartam, dehát kellett, azok rámparancsoltak és én lehúztam. Olyan itt, akár a börtönben. De a börtönben nem volt ilyen rossz. Mért nem csörtám el megint valamit? Akkor ülhetnek a rács mögött, és te minden vasárnap eljöhetnél hozzám... Ha arra gondolok, drágám, milyen jó volt nekünk kettőnknek, abba én belebolondulok. Én egyszerűen nem tudom megérteni, mért bántak el így velünk. Mi nem ártottunk senkinek. Mért kellett elválnunk? Azok mért nem hagytak békén bennünket? Néha üvöltölni tudnék. Elvittek

katonának, elvittek amikor végre megvolt mindenünk, minden, amiről álmodtam... akkor vittek el engemet... Mért kínoznak minket azok folytonosan, miért gyűlölnék...?!"

A riporter: Eddie naponta két-három levelet írt haza, olykor gyertyafényben, a priccs szélén körmölve.

Slovik: "...most éppen a löállításból jövök. Hiába, akárhogy akartam, mindig mellétálok. Én félek a lövöldözéstől. Megpróbáltam elmagyarázni nekik, hogy én ideges vagyok, hogy én... hát ismersz! És mit feleltek? Lönöm kell. Papírmáséból japánokat állítottak a célba, azokra kellett lönünk, azoknak kellett nekirohannunk, beléjük szúrunk. Nekem ez rettenetes, drágám, még ha papírmáséból vannak is a japánok, meg a nációk... Mostan egy csonk gyertya mellett írok, talán el sem tudod majd olvasni... Emlékszel, mennyit küszködtünk, amíg meglett mindenünk? És akkor jöttek és elvittek. Mért bántak el így velünk? kinek volt az jó?"

A riporter: A kiképzés után behajozták Eddie-t és társait az Aquitania hajóra. Irány Európa, Anglia volt.

Slovik: "...ezt a levelet én neked a hajón írom, azt mondják, csak írok, megkapod a leveletem. Szörnyű ez a tenger, itt csak vihar van. De én tudom, nem süllyedünk el, azt nem lehet, én vissza akarok térni hozzád. Vigyázz a lakásra, arra a ramacs kocsira, ramacs, de mégis van négy kereke, és vigyázz magadra, és a kicsire, hisz nemsokára megérkezik... Most befejezem, mert katonatársam, Tankey, egy belevaló fiú, azt mondja, csináljak már sötétet, aludni akar... Mingyárt eloltom a mécsest. Pedig mennyit írnék még neked... Holnap Európában leszünk, vagyis Angliában, majd ottan folytatom..."

6. DETROIT. EGY BISZTRÓBAN

A riporter: Egy viszkit, mr. Tankey.

Tankey: Jéggel, mr. Huie?

A riporter: És szódával. — Maga, mr. Tankey tehát együtt szolgált Eddie D. Slovikkal, együtt voltak Camp Woltersben, együtt keltek át Angliába az Aquitanián, és...

Tankey: És együtt voltunk a hadszíntéren is. Ugye, így szokták mondani a frontot?

A riporter: Így, mr. Tankey.

Tankey: Mennyi idő telt el azóta...! Az ember sokat felejt. Amikor leszereltem, visszajöttem ide a bárba mixernek. Itt dolgoztam azelőtt is. — Magát komolyan érdekli a hülye kis Eddie?

A riporter: Komolyan érdekel „a hülye kis Eddie”.

Tankey: Hát, ahol csak voltunk, levelet írt. Meg mutogatta a felesége fényképét. Nem mondom, prima egy nő, az biztos. Vele még nem beszélt, mr. Huie?

A riporter: Tegnapelőtt.

Tankey: Az se mondhatott mást. Kedves, komoly fickó volt. Tehát, ha valaki azt kérdi tőlem, mért lőtték agyon egy ilyen derék fiút, akkor én...

A riporter: Arra lennék kíváncsi, maga szerint mért éppen őt lőtték agyon?

Tankey: Honnan tudhatnám? De abban biztos vagyok, ezt elhiheti, igazságtalanság történt vele.

A riporter: Dehát mégis megszökött. Cserbenhagyta a zászlót. Ez a háború, tudja maga is jól, igazságos háború volt. A faszizmus, az embertelenség ellen kellett harcolni, győzni kellett, hogy emberi élet lehessen a földön. Ha igazságtalan ügyért vitték volna Eddie-t háborúba, például Koreába, vagy most, ahogy a fiát Vietnámba, akkor nem lenne ellenvetésem... De éppen akkor, Hitler, a faszizmus ellen...

Tankey: Nézze, mr. Huie, ez nekem magas. Ezt maguk újságírók jobban tudják. Én csak egy egyszerű amerikai vagyok. Szólnak, hallgass, fogd a szád, csinálj amit mondunk, aztán nekem olyan mindegy, nációk-e vagy azok a ferde-szeműek, no és...

A riporter: Köszönöm, mr. Tankey. — Önök jó barátok voltak. Említette-e Eddie, hogy nem csinálja tovább a háborút, faképnél hagy mindent, hogy aztán otthon...

Tankey: De, mondta. Egyetlen egyszer. Akkor a tengeren voltunk már. Azt a vihart! Ott kuporogtunk a hajófenéken. Jéghegy mellett úsztunk el, bár-mikor léket kaphatunk, elsüllyedünk. A többiek a Jóistenhez folyamodtak. Én nem imádkoztam, mert tudja, ha úgy rendeltetett, hogy kampec, akkor minek az imádság, nem igaz? Ha a Jóisten egyszer úgy rendel, neki egy jéghegynek, és máris a hullámsír... Így mondják, ugye, hullámsír?

A riportert: Eddie imádkozott?

Tankey: Biztos. Ő a misére is eljárt. De ha imádkozott is, miért? Ő biztos volt benne, hogy semmi baj nem éri. Neki haza kell jutnia. Pucolta a fegyverét, és dühöngött, hogy mért kell neki azt a puskát pucolnia?! Azt mondtam, ha partraszállunk, belegabalyodunk valami csatába. És ha piszkos, csütörtököt mond.

A riportert: Erre mit felelt Eddie?

Tankey: Neki esze ágában sincs elsütni. Hiába hajtogattam, ha így beszél, baja lesz. De ő azt felelte, neki ehhez semmi köze, neki januárban megszületik a gyereke, ott a szép lakás, meg minden, ő úgyszólván hazajut addig. — Még egy viszkít, mr. Huie?

A riportert: Jéggel. Sok jég, kevés viszki.

Tankey: ...augusztus 20-án áthajóztunk Normandiába. Öt mérföldet kocsiztunk, aztán beosztottak a 109-es hadseregsoporthoz. Annak az volt a jelszava: „Minden becsületes polgárnak legyen fegyver a kezében”. Hát igazuk volt. Polgárok voltunk, és fegyver a kezünkben. Aztán — irány Elbeuf.

A riportert: Persze, Eddie is magukkal ment.

Tankey: Akkor vetették be először és utoljára. Mentünk, mindenütt szétlőtt házak, az útszéli árkokban hullák, németek-e, amerikaiak-e, az szerintem mindegy. Hullá, az hullá. Egyre erősebb lett a tüzérségi tűz. Beástuk magunkat, vártunk. Aztán már távolabbról hallatszottak a lövések. Teherautók közeledtek, — ki az árokból! az átkozott náci! Azt se tudtuk, japánok-e mert lehetnek azok is, vagy németek. De hál' Istennek kanadaiak voltak. Magukkal vittek engem is, meg Eddie-t. Elbeuf-ben levelet írtunk a hadosztálynak, itt meg itt vagyunk, a kanadaiakkal, meg aztán megkérdeztük, most mit csináljunk.

A riportert: Akkor mondta Eddie, hogy megszökik?

Tankey: Dehogy. Amikor nyugalmunk lett a kanadaiaknál papírt kért és levelet írt.

A riportert: A feleségének?

Tankey: Hát kinek másnak? Aztán futnak felénk a parasztok, nagy riadalom, mert elfogtak egy náci ejtőernyőst. Félholtra verték, aztán elcipelték hozzánk. Nem japán volt, pedig arra tanultunk célba löni, egy német volt. Őrizetbe vettük. Eddie kedves volt hozzá, megkínálta cigarettával...

A riportert: Az ellenséget?

Tankey: Én azt hiszem, neki fogalma se volt, kik ellen harcolunk, meg főleg miért? Bevallom, nekem se nagyon. Dehát én tudtam, mr. Hitler el akarja foglalni az Államokat, aztán elnök akar lenni. Elnök! Egy külföldi! Hát az mégsem megy. Én nem adtam volna neki cigarettát. Dehát az én voltam, Eddie egészen más. Ő csak arról beszélt, hogy odahaza végre boldog volt. Én mondtam neki, mért ad a nácinak cigarettát? Mert az egy ellenség. De erre az Eddie?

A riportert: Mit válaszolt?

Tankey: Hogy értem meg végre, azok az ellenségek.

A riportert: És megmondta, kik is azok az — azok?

Tankey: Azt nem. A náci szépen megköszönte a cigarettát, és azt mondta — odahívtuk a tiszteletet, az fordította le — ő is utálja a háborút. És még mondott valamit a Harmadik Birodalomról, a tiszteletes azt is lefordította, de nem értettük...

A riportert: Maga szerint, mr. Tankey, azért ítélték halálra és végezték ki, mert barátkozott az ellenséggel?

Tankey: Ugyan! Nem volt az barátkozás.

A riportert: Úgy gondolja, mr. Tankey, Eddie számára csak az az ellenség, akinek engedelmeskednie kell? Tehát nemcsak a náci? Nemcsak azok, akik ellen egy jó ügy érdekében harcolnia kellett volna?

Tankey: Nem harcolt ő a fronton senki ellen.

A riporter: Azt mondta az előbb, levelet írtak a hadosztálynak. Emlékszik még a válaszra?

Tankey: Arra már hogyan emlékeznék? A földolog, hogy a kanadaiak akkor bevittek Rocherat-ba, ami egy nagy falu. Én rögtön jelentkeztem mr. Schmidtnél, a napos tisztnél, minden oké. Azt mondta, most küldje be a haverját. Eddie bement, ott is volt egy félóráig, aztán kirohant, elfutott mellettem, és azt mondta: „Johnny, én most egy hülyeséget csinállok”. És eltűnt.

A riporter: Többé nem látta?

Tankey: Aztán csak azt mondták, Eddie-t mint katonaszökevényt golyó által kivégezték. És én még csodálkoztam is, hiszen Frankie Dowling is megszökött, most meg motelje van valahol Nevadában. Én csak ennyit tudok. Talán mr. Schmidt többet tud. Őt kérdezze. Eladó a Cosy-áruházban, a harmadik sarok innét. Sokszor találkozunk, de Eddie-ről soha egy szó sem. Mert mért, mr. Huie, nem igaz?

A riporter: ...mért? Igaza van.

7. DETROIT. AZ OLCSÓ HOLMIK BOLTJA, A COSY-ÁRUHÁZ

Schmidt: ...furcsa dolgok esnek az emberrel, mr. Huie. Itt ez a cédula, olvassa el. Nem tudom, miért, de itt a tárcámban. Múltkor nagytakarítást csináltam a holmijaim között, ott a régi tárcám, az volt velem a háborúban, egy vacak, behajfítottam a szekrény aljára, most megtaláltam, kinyitom, és ez a cédula van benne...

A riporter: Feljegyzés Eddie D. Slovik sorkatonáról. Eltette? Miért?

Schmidt: Ha én azt tudnám. Az ember el akar dobni valami fölöslegest, aztán néz egy nagyot: azt dobta el, ami fontos. Én még tűnődtem is — ki is az az Eddie D. Slovik, aki ezt írta, erre a zöld papírosra? A fenébe vele. És — mégis megtartottam. Furcsa dolgok esnek meg az emberrel, nem igaz. Ez is ilyen.

A riporter: Igaza van. — Azt írja, elismeri, hogy cserbenhagyta a zászlót, megszökött, nem bírja a bombázást, nem akar meghalni. Ezt szóban is elmondta?

Schmidt: Hát persze. Meg azt is, neki ebből elege van, küldjem haza. Mert fél. És ő nem akart átállni a nácihoz. Meg, hogy eresszem haza.

A riporter: Ha ön kihallgatta, mért írta ezt a levelet?

Schmidt: Ezt nem nekem írta. Woods őrnagynak, a hadbírótság elnökének. Azt kérte, adjam át. Attól tartott, hadbírótság elé kerül.

A riporter: Ezt a levelet akkor adta át, amikor ön kihallgatta?

Schmidt: Amikor kihallgatás után egy óvatlan pillanatban megszökött. Cherbourg tájékán találtunk rá. Egy hajóra akart felkérezkedni, ami épp indult sebesültekkel az Államokba. Ott kapták el, aztán újra elmékerült.

A riporter: Ön mit mondott, amikor ezt a levelet elolvasta?

Schmidt: Hogy ő maga fogalmazta meg a halálos ítéletét. Ilyent írni, kérem, hogy ő, akárhányszor is elfogják, akkor sem hajlandó kimenni a harctérre. És, hogy ő nem a zászlót akarja cserbenhagyni, ő csak haza akar menni. Mert ott a felesége, a lakás, meg gyereke lesz...

A riporter: És ön, mr. Schmidt?

Schmidt: Azt mondtam, nekem három gyermekem van, azok már megvannak, én sem örülök a háborúnak, de hát teljesítem a kötelességemet. És amikor győztünk, mert az biztos volt, és véget ér a háború... Azt ő nem tudja megvárni, azt válaszolta.

A riporter: És amit a levélben írt: annyiszor szökök meg, ahányszor a frontra küldik?

Schmidt: Hozzátette még, hogy vele igazságtalanság történt. Csak elnéztem, ahogy ott állt előttem ez a ványadt kis alak. Megsajnáltam. Arra kértem, mert láttam, milyen együgyű, vonja vissza ezt a levelet, vagyis a halálos ítéletét. De csak nézett rám, és azt mondta, az igazságot nem lehet visszavonni. Mert akkor, ezt is mondta, mi lenne az igazság.

A riporter: És ön, mr. Schmidt, ezek után mit csinált?

Schmidt: Semmit sem jelentettem Woods őrnagynak. Elengedtem. Egy ilyen lehetetlen alak, nem igaz? Embereld meg magad, ezt mondtam. És keresse

meg az alakulatát. Tisztelgett, elment. Később hallottam, egy bevetésnél újra megszökött. Akkor már vége felé járt a háború. Mi győztünk, a szövetségesek. Eltűnt, hol is lehet? De nem érdekelt. Én szerintem mindegy, eggyel kevesebben vagyunk, mi győztesek, vagy eggyel többen, mármint ezzel a boldogtalan Slovikkal. Később aztán mesélik, mi túl voltunk a Rajnán, egy katonaszökevényt kivégeztek. Még csodálkoztam is, hogy miért? Hisz annyi volt a katonaszökevény, egyet ki nem végeztek, pedig még a háború derekán voltunk. Ezt az egyet meg épp amikor végeredményben már vége volt a háborúnak.

A riporter: Tudta, hogy kit végeztek ki?

Schmidt: Ha nekem akkor megmondják, az Eddie Slovikot, fogalmam sincs, ki volt. Most, hogy magát érdekli, most már emlékezem rá. A szerencsétlen kis ürge. Meghalt. Ha több esze van, most is élhetne.

8. A „PHILADELPHIA NEWS” SZERKESZTŐSÉGÉBEN

A riporter: ...elnézést egy pillanatra, mr. Sommer. Csak egy telefon, aztán folytatjuk.

Sommer: Kérem, nem nekem fontos, hanem önnek, mr. Huie.

A riporter: Így is mondhatjuk. (A telefonba) Kérem a központot. Halló, miss Reding... Megint Willie Huie. Tudja már kapcsolni mr. Woods-t?

Telefonosnő: Már kétszer kerestem. A golfpályán van. Hívjam még egyszer?

A riporter: Okvetlenül. Nagyon fontos.

Telefonosnő: Fél óra múlva megpróbálok.

A riporter: Köszönöm. (Ismét két látogatójához fordul) Hát akkor folytassuk, mr. Sommer. Ön volt Eddie D. Slovik börtönparancsnoka. Nem beszélt annak a boldogtalannak a fejével?

Sommer: Dehogynem. Azt mondtam neki, hát maga jól kibabrált magával, Slovik. Én szívesen segítenék. Csak akkor állítanak haditörvényszék elé valakit, ha nagyon muszáj. Meg azt mondtam, még szépen visszamehet az alakulatához, és teljesítse a fronton a kötelességét. Hamarosan véget ér a háború, mehet haza békességben, én pedig megkérem Woods hadbíró őrnagyot, állítsa le maga ellen az eljárást.

A riporter: És Slovik?

Sommer: Csak a fejét rázta. Nem megy vissza. Ő nem tud lőni. Oké, mondtam erre, vezessék vissza a cellájába.

A riporter: Nem furcsállotta Slovik viselkedését?

Sommer: Én? Dehogy. Nem ő volt az első szökevény, aki inkább hadbírótság elé akart kerülni, mint a frontra.

Needles: Mondhatok én is valamit?

A riporter: Hogyne. Azért kértem önt is a szerkesztőségbe, mr. Needles.

Needles: Ez a Slovik is olyan srác volt, aki jobban bízott a haditörvényszékben, mint egy bombában. Nálunk a börtönben meghúzta magát, megtett az mindent, amit én, a börtönőre, megparancsoltam. Kihordta a szemetet, felmosta a követ. De azért mégsem volt olyan ártatlan, mulya egy fickó, ahogy mr. Sommer állítja.

Sommer: A légynek sem ártott.

Needles: Annak nem. Nem is úgy értettem. Rafinált egy srác volt. Tudta, mért kerüljön inkább hadbírótság elé, mint a frontra.

A riporter: Annyira bízott a felmentő ítéletben?

Needles: Amikor mr. Sommer, aki börtönparancsnok volt, visszakisértette a cellába, épp hoztak néhány katonaszökevényt a hadbírószági tárgyalásról. Slovik odaszólt hozzájuk: „mennyt kaptatok, fiúk?” Azok nagyon vígan voltak, nevettek. Húsz évet, ezt kiáltották vissza. És nevettek.

A riporter: Mire Slovik?

Needles: Vigyorgott. Annyival ő is megelégednék, mondta.

A riporter: Miben reménykedett?

Needles: Amiben a többi. Ha vége a háborúnak, leüli ő is azt a hat hónapot, aztán mehet, amerre lát.

A riporter: Egyiküknek sem jutott eszébe, hogy ki is végezhetik őket?

Sommer: Egyiknek sem, ezt állítom. Se Sloviknak, se a többinek.

Needles: Hát lássa, mr. Huie, ezért mondtam én, alamuszi egy fickó volt. Csak éppen elszámította magát a szerencsétlen.

A riporter (megszólalt a telefon. A telefonba beszél): Mr. Woods?

Woods: Én vagyok. Mit kíván tőlem, mr. Huie? Csak röviden, kérem.

A riporter: Nem fogadna egy félórára, mr. Woods? Eddie Slovik ügyében.

Woods: Kérdezze, amit akar. Megy az telefonon is.

A riporter: Ön volt a hadbíróság elnöke.

Woods: Igen.

A riporter: Az első kérdésem, ha megengedi... Latba vetették a halálos ítéletnél Eddie Slovik múltját?

Woods: Mit? Ja, hogy büntetett előéletű? Rögtön leszögezem: sem én, sem pedig a hadbíróóság többi tagja, nem tudtunk annak a katonaszökevénynek civil múltjáról.

A riporter: Ez a tény tehát nem befolyásolta önöket?

Woods: Csak a szökés ténye, vagyis, hogy nem akart kimenni harcolni a frontra. Egy csinos, egészséges katona, aki csorbát ejt az Egyesült Államok és a hadsereg tekintélyén, méghozzá ilyen kihívó módon. Hát ez sok, nem igaz? Ez nem maradhatott büntetés nélkül.

A riporter: És a hadbíróóság többi tagja?

Woods: Természetesen az én véleményemen voltak. Háromszor szavaztunk, és mindháromszor: halálos ítélet. Hisz megérdemelte a golyót.

A riporter: És tudta ön, hogy ki is végezhetik?

Woods: Egyet mondhatok: se nekem nem jutott az eszembe, sem a többieknek. Biztos voltam, hogy katonai feletteseink mérséklék az ítéletet. Ahogy már szokták.

A riporter: És amikor megtudta, hogy mégis kivégezték?

Woods: Megdöbbsentem. Mert ő volt a 26.000 katonaszökevény közül az egyetlen. Kíváncsi még valamire?

A riporter: Fellebbezett Eddie Slovik?

Woods: Természetesen. Cota tábornokhoz.

A riporter: És a tábornok? Találkozhatom vele?

Woods: Tíz évvel ezelőtt meghalt. Egyet azért közölhetek. Cota tábornok elutasította a fellebbezést. Később, amikor Slovikot már kivégezték, megkérdeztem tőle, miért?

A riporter: Mert ismerte az előéletét?

Woods: Pontosan. De ő is azt hitte, majd végső fokon Eisenhower megkegyelmez.

A riporter: És nem így történt.

Woods: Kérem, az sem biztos, hogy a kegyelmi kérvény eljutott Eisenhowerhez.

A riporter: Köszönöm a beszélgetést, mr. Woods.

Woods: Örülök, hogy a segítségére lehettem. Good bye.

A riporter (kattant a telefon. Sommerhez és Needleshez beszél): Azt hiszem, mr. Sommer, mr. Needles, többet önöktől sem tudhatok meg, mint Woods őrnagy úrtól.

Needles: Valamit azért még mondhatok, ha már idehívott!

A riporter: Tessék, mr. Needles.

Needles: Csak annyit mondanék még, hogyha valaki mégiscsak megérdemelte a kivégzést, akkor Slovik volt az!

A riporter: Miért?

Needles: Ha egy becsületes amerikai tekintetbe veszi Slovik előéletét, meg ad valamit a hazájára, mint én, akkor csak annyit mondhatok — a világ igazán nem vesztett ezzel a Slovikkal semmit. Egy bűnözővel kevesebb, nem igaz?

A riporter: De amikor kenyeret, rágógumit lopott még gyerek volt!

Needles: Mindegy az. A kölyökfarkasból is vérengző lesz, ha felnő, hiába olyan jámbor kiskorában a pofája. Egy dűvad. Ez lett volna Slovikból is. Csak ennyit akartam mondani, ha már idehívott.

9. A WASHINGTONI BÍRÓSÁGON

Titkárnő: ...Bertolet főügyész úr egy kis türelmet kér. Éppen tárgyal. Szíveskedjék talán az előszobában várakozni rá.

A riporter: Közölte vele, milyen ügyben szeretnék beszélni vele?

Titkárnök: Ha tárgyalás közben kívánnak vele sürgősen beszélni, beküldöm egy cédulán a kérést. Parancsoljon. Ezt írta rá a főügyész úr. „Majd a tárgyalás után. De minek? Kit érdekel a Slovik ügye?” De már itt is a főügyész úr.

A riporter: W. B. Huie újságíró vagyok, és...

Bertolet: Tudom. A Slovik-ügyben. Nem kínálom helyet, csak néhány percem van.

A riporter: Kérem. Állhatok is.

Bertolet: Woods hadbíróezredes úr tegnap telefonált, hogy bizonyára fel fog engem is keresni. A Slovik-perben.

A riporter: Mr. Woods véleménye szerint...

Bertolet: Érdektelen. Baptista. A baptisták mindig irgalmasok, akár kell, akár nem. Én a hadbíróóság jogi hivatalát vezettem akkor. Felküldték hozzám a jóváhagyott halálos ítéletet. Rutin munka, kellemetlen, fárasztó, de az ember mégis megszokja. Magát Slovikot én sosem láttam. Mi, katonai jogászok, arra voltunk csak kötelezve, helyesebben csak arra voltunk, hogy kizárólag csak az elítélt múltját mérlegeljük. Az én felelősségem annál inkább csekély, mert szolgálati út közben még három tiszt vizsgálta felül a javaslatomat.

A riporter: És emlékszik még a javaslatára, főügyész úr?

Bertolet: Hogyne. Hisz egyedülálló eset volt. De bíztam abban, hogy Eisenhower tábornok úr... De nem így történt. Kérem, minek bolygatni ezt az ügyet? Ad acta kell tenni. És ön, mint értesültem, úgy nyomoz, mint egy detektív. Vétkeket keres, igyekszik rágalommal és gyanúsítással...

A riporter: ...se nem rágalmazok, se nem gyanúsítok. Előkerestem a katonai archívumból a jogi hivatal döntését. És az ön indoklását, főügyész úr.

Bertolet: Hadd közöljem nyomatékosan, vállalom mindent. Katona voltam. Becsületes amerikai állampolgár.

A riporter: És nem baptista lelkész, elnézését kérem.

Bertolet: Úgy van! Hát kérem, ahogy annak a Sloviknak büntetéssorozata mutatta, abban semmi jelét nem láttam, hogy valaha is alkalmazkodni tud a polgári együttélés arany szabályaihoz. Büntetésének javító célzatát nem tudta felfogni, bírái kegyességét civil életben sem tudta méltányolni. Ezt a mentalitást vitte magával a katonai szolgálatba. Ez a fráter szilárdan elhatározta, hogy kitér az ellenséggel való érintkezés útjából. Jó, azt nem állítom, hogy át akart állni az ellenséghez. Azt sem állítom, hogy a front mögé ment volna. Csak éppen fegyvert nem akart fogni. Amikor Schmidt százados, ostoba jóindulatból, nem küldte fel az ügyét a hadbíróaságra, és arra kérte, menjen vissza a frontra, nem tette, újjólag dezertált. Cinikus nyíltsággal vallotta be büntetettét és minden vallomását azzal fejezte be: ha a frontra küldik, ismét megszökik. Hát kérem, érdemel irgalmat az ilyen ember? Ez kihívás a rend, a társadalom ellen! — Az előbb azt mondtam, az én felelősségem csekély, mert ugye...

A riporter: ...még három jogász vizsgálta felül a javaslatát.

Bertolet: Így van. De most, hogy ön felpiszkálta ezt a régen elfelejtett bagatell ügyet...

A riporter: Önnek egy ember élete bagatell ügy? Önnek semmiség, hogy 26.000 ember közül éppen őt, ezt az egyet, végezték ki, és akkor, amikor lényegében már véget ért a háború! Engedje meg, főügyész úr, hogy csodálkozzam.

Bertolet: Tegye! A civil múltja miatt sem érdemelt semmiféle kegyelmet. Mint ember, hangsúlyozom: mint magánember, netán sajnálhatom. De mint leszerelt katona, jogász, ennek az államnak becsületes polgára, azt mondom: nem érdemelt kegyelmet. Ha... ha...

Titkárnök: Tessék, egy pohár víz...

Bertolet: Köszönöm. — Ha irgalmat, megértést, mit tudom én mit akar, ne engem kérdezzen, menjen a... a baptistákhoz... a papokhoz... az ő dolguk!

A riporter: Hálás köszönet a jótanácsért, főügyész úr. De — nem volt rá szükségem.

10. A CARMELI „JÓ PÁSZTOR TEMPLOM” SEKRESTYÉJÉBEN

A riportert: Nem zavarom főtisztelendő urat?

Cummings atya: Most ráérek, mr. Huie. Csak délben vagyok soros, Angelus után a gyóntatószékben. Böven van időnk.

A riportert: Köszönöm. — Úgy tudom, főtisztelendőséged kísérte Eddie Slovikot a vesztőhelyre.

Cummings atya: Szegény kis szerencsétlen! Annyi év után sem tudok szabadulni az emlékétől. És nem tudom igazságnak elfogadni az igazságtalanságot.

A riportert: Természetesen — mint pap.

Cummings atya: És mint amerikai állampolgár. Az a makacs gyerek! Én akkor ismertem meg, amikor a felsőbb hatóságok már halálra ítélték. De a front zavaros volt, ide-oda mozgott, Párizs még nem szabadult fel. És így várni kellett a kivégzésre. Akkor kért papot.

A riportert: A siralomházban kereste fel...?

Cummings atya: Ott. Beléptem, dicsértessékkal köszönt. Nagyon derék kis ember benyomását tette rám. Az ügyét nem ismertem. Gyónni és áldozni akart. És megkérni valamire. Tessék, mondtam, beszéljen.

Slovik (a hangja irreális, ahogy az emlékező atyában elevegedik meg újra): Én nem bízhatom meg senkiben, mert bennem sem bízott meg soha senki. Ezért kértem papot. Megírtam a kegyelmi kérvényt Eisenhower tábornok úrhoz. Ugye, meghallgatja főtisztelendő úr? Ezt írtam — „Kedves Eisenhower tábornok úr! Én, Eddie Slovik katona 1944. november 11-én, mint katonaszökevény, golyó általi halálra lettem ítélve. De nekem nem volt szándékomban megszökni, mert máskülönbben Elbeuf után, ahol először szakadtam el a hadtestemtől, nem jelentkeztem volna. Nekem semmi kifogásom az amerikai hadsereg ellen. Én csak a frontra nem akartam kimenni. És én lőni se tudok igazán, és már ezért sem akartam meghalni. Közölnöm kell önnel valamit a priuszomról. Bizonyára tudja, tábornok úr, hogy büntetett előéletű vagyok. Amikor szabadon engedtek, ötévi börtön után végre két évig szabadon élhettem. Ebben a két évben jó állásom volt, mert kellett az ember a gyárakban, én pedig szabad voltam, büntetett előéletem miatt nem voltam katonai szolgálatra méltó. Megházasodtam, most csodálatos feleségem van és szép otthonom, és januárra várjuk a bébit. Aztán mégiscsak jött a behívó. Jobb lett volna, ha visszamegyek a börtönbe, de nekem elegendő volt abból, hogy egész életemet börtönben töltsöm. Tehát bevonultam. Mint katonának, bizonyára tetszik tudni, jó volt a minősítésem, amíg ebbe az ügybe nem keveredtem. Mindig igyekeztem mindent megtenni, amit parancsoltak. Meg kell mondanom önnek, hogy elkövetett bűneim, vagyis a szökések miatt nagyon fáj a szívem. Akkoriban nem tudtam, mit követek el, és az, hogy nem akarok a fronton meghalni, az végeredményben szökés. Komolyan és őszintén kérem, hogy már a feleségem miatt is, kegyelmezzon meg nekem. A jövőben derék katona akarok lenni. Nagy aggodalomban várom a válaszát, és remélem, az én javamra fog dönteni. Isten áldását kérem önre és a győzelemért folytatott munkájára. A végső győzelemig maradok az ön katonája — Eddie D. Slovik.”

A riportert: Mikor küldte el a levelet Eisenhower tábornoknak? Nem említette az atyának?

Cummings atya: Már két hete elküldte. — Én kértem, imádkozunk, hogy Eisenhower az ő javára döntsön. Azt felelte, nem baj, bár már addig-is sokat imádkozott. Másnap aztán megérkezett a válasz: Eisenhower elutasította a kegyelmi kérvényt. Két nap múlva kivégzik. Ismét hívatott, legyek mellette. Természetesen siettem Slovikhoz. Útközben, már a börtönfolyosón, megszólított az egyik mesterlövész. Morrisonnak hívták, később megtudtam, hősi halált halt valahol a Rajnán túl. Valósággal rámtámadt, felelősségre vont.

Morrison (az ő hangja is irreálisan, ahogy az atya emlékezetében felidéződik a múlt): Főtisztelendő úr, mondja csak, minek ez a felhajtás? Tizenkettőnkét vezényelték a kivégzéshez. Ez muníció-pazarlás! Meg tudnám én egyedül is csinálni. Tíz méterre kell felállnunk a kivégzendő előtt. Én tíz méterről még egy öt centest is a közepén tudok átlukasztani. Tizenöt ember meg ugyanannyi golyó, hogy a másvilágra küldjünk egy ilyen gazembert! Én még csak nem is láttam ezt a Slovikot, de megérdemli a sor-

sát. És csak azt nem értem, mért nem mindig így csinálták? Minden katonaszökevényt agyon kell lőni. Az az én véleményem, ez a Slovik fabatkát sem ér!

Cummings atya: Megkérdeztem ettől a Morrisontól, mért éppen őket szemelték ki a kivégzéshez? Azt felelte, mert kezdettől fogva az első vonalban harcoltak. Örültek, ha lepuffantottak egy ellenséget. És hozzátette, ilyen ellenség a Slovik is.

A riporter: Mit válaszolt neki?

Cummings atya: Semmit. Csak magamban mondtam: sancta simplicitas! Utálat fogott el. Így beszélni egy emberről, akár bűnös volt, akár nem. Egy élet ér véget, egy élet, amely még tartogathatót volna valami jót és szépet.

A riporter: Ezután természetesen Slovikhoz sietett.

Cummings atya: Nem, mr. Huie. Magához kéretett Cota tábornok.

A riporter: Mit akart?

Cummings atya: Hogy ne tegyem könnyűvé ennek a bűnözőnek utolsó perceit!

A riporter: Ha ezt nem az atya mondaná, akkor...

Cummings atya: Kikeltem magamból, ráförmedtem: ilyen kíván egy paptól?!

A riporter: És Cota tábornok?

Cummings atya: Nem a paptól, egy amerikai állampolgártól kívánja. Egy ilyen fráter lakoljon, ne érezze, hogy a megváltás várhat rá. A pokolra vele! Ordított, kivörösödött. En fordultam, otthagytam. Még most is fejembe szökik a vér, ha erre a beszélgetésre gondolok. Nyilván furcsállni fogja, mr. Huie, hogy amit most mondok, azt egy pap mondja — hát én nem szerettem volna Cota tábornoknak utolsó vigaszt adni halála előtt! Amikor a cellába értem, Slovikot már megkötözték. Megkérdeztem tőle, akarja-e, hogy elkísérjem? Slovik nagyon nyugodt volt. Azt felelte:

Slovik (hangja ismét irreális, az atya emlékezetében támad fel): Az jó lenne, Cummings atya. Legalább tudom, valaki énneltem van. És ne féljen, nem teszem önnek nehezzé a pillanatot, amikor... Ugye, ért engem? Mert én magamnak sem teszem nehezzé, senkinek. A bajtársam, a McKendrick az előbb megkérdezte, ugye nem fogok haragudni rá, ha éppen az ő golyója talál el engemet. Neki is azt mondtam, senkire se fogok haragudni, őreá sem. Álljon majd a közelemben, Cummings atya, és imádkozzon értem. Mert én is imádkozom. Magáért is, főtisztelendő úr. De azokért is, akik rosszak voltak hozzám.

Cota (visszhangzik az atya emlékezetében, amit mond): ...Mivel a kegyelmi kérvényt a legfőbb katonai hatóság elutasította, elrendelem Eddie D. Slovik közkatona, katonaszökevény kivégzését. Slovik, mielőtt a kivégző osztag elvégezné kötelességét, az utolsó szó jogán kíván mondani valamit?

Slovik: Igen, tábornok úr. — Engem egyáltalában nem azért lőnek agyon mostan, mert otthagytam a hadsereget. Ezrek és ezrek szöknek meg, és mégsem kell meghalniuk. Maguknak csak elrettentő példára van szükségük, és ezért esett rám a választás. Meg kell halnom, mielőtt igazán élhettem volna, mert azelőtt börtönben voltam, és mert néha, mint kisfiú elcsórtam valamit, rágógumit és kenyeret loptam. Ezért lőnek most le engemet.

Cota: Befejezte?

Slovik: Igen.

Cota: Fellman százados — az ítéletet végrehajtani!

Cummings atya (a visszaemlékezést sortűz követi, utána csend): Slovik előrebukott, elveszítette az eszméletét. De nem halt meg. Mind, akik ott voltak, láttuk, hogy kétszer is próbál felágaskodni...

A riporter: Tehát rossz munkát végeztek a mesterlövészek!

Cummings atya: Ideges volt mindegyik. Egyik golyó sem érte a szívét. Az orvos figyelte a sztetoszkóppal. Slovik teste megremegett. Világos volt, hogy a lehető legrövidebb időn belül meghal. Cota tábornok kiadta a parancsot: újra tölteni, lőni. De ekkor az orvos felállt. A második sortűzre már nem volt szükség. Slovik, a katona, meghalt.

A riporter: Meghalt, mert tizenkét éves korában rágógumit és kenyeret lopott... Most már én se hiszek mást.

Cummings atya: Én sem, mr. Huie.

A riporter: Ez volt tehát az egyetlen, a kivétel halála.

Cummings atya: Az egyetlen áldozaté, mr. Huie.